

PERSPECTIVA

LEGNICKIE STUDIA TEOLOGICZNO-HISTORYCZNE

Rok XXII 2023 nr 2 (43) s. 96-114

JAKUB NIEWIŃSKI*

PAX ET BONUM¹. ET BENIGNITAS^{2**}

PAX ET BONUM. ET BENIGNITAS

Abstract: The date of 24 February 2022, becomes a significant turning point in thinking about the readiness of Poles to change their behaviour towards the “other” and develop analogous hermeneutics. The Polish school faced the challenge of changing the teaching and learning paradigm in classes where students from a completely different educational reality appeared, mostly non-Polish speakers, understanding simple commands to some extent, and already having their families in Poland (some of them). Teachers, with great enthusiasm and in an atmosphere of kindness, welcomed new students with migration experience from Ukraine every day in their teams. The text attempts to look at the past year from the perspective of didactic pragmatism in the context of the philosophy of dialogue and reflection on the hospitality and openness of Poles. The starting point for the considerations is J.R.R. Tolkien’s novel *The Hobbit, Or There and Back Again*, interpreted in a parabolic way, where the main character Gandalf becomes a metonymy for a guide – a teacher who, instead of a magic wand, uses a smartphone.

Keywords: the other, analogous hermeneutics, students with migration experience from Ukraine, philosophy of dialogue, hospitality, kindness, peace, teacher, school.

---

* Jakub Niewiński – doktorant w Szkole Doktorskiej Nauk Humanistycznych i Społecznych Uniwersytetu Zielonogórskiego, ORCID: 0000-0002-8791-9882; e-mail: haszamaim@gmail.com.

** Wykład wygłoszony podczas VIII Konferencji Filozoficznej *Człowiek wobec wojny*, która odbyła się 21 marca 2023 r. na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu.

¹ „Pokój i dobro” – łacińska dewiza zakonów franciszkańskich.

² Łac.: życzliwość, łagodność. Warto również zapoznać się z pojęciem *benignitas pastoralis*, którego ciekawą interpretację w kontekście duszpasterskim daje o. Ryszard Hajduk. Zob. R. HAJDUK, *Terapeutyczna rola benignitas pastoralis*. „Polonia Sacra” 25:2021 nr 1 (63) s. 55-75.

Data 24 lutego 2022 r. staje się ważną cezurą w myśleniu o gotowości Polaków do zmiany postępowania w stosunku do Innego i rozwijania wrażliwości międzykulturowej. W ciągu kilku dni polskie społeczeństwo zmobilizowało się, aby w progach swoich domów powitać zupełnie nieznanymi, obcych, innych. Polska szkoła została postawiona przed wyzwaniem zmiany paradygmatu nauczania i uczenia się w klasach, w których pojawili się uczniowie z zupełnie innej rzeczywistości edukacyjnej, w większości niemówiący po polsku, trochę rozumiejący proste komunikaty i czasem mający już swoją rodzinę w Polsce. Nauczyciele z ogromnym przejęciem, ale też z ciekawością witali każdego dnia w swoim zespole nowego ucznia z doświadczeniem migracyjnym.

W niniejszym artykule chciałbym zastanowić się nad tym, w jakim miejscu aktualnie jesteśmy jako Polacy, sąsiedzi, nauczyciele, pedagodzy, co zrobiliśmy w ciągu minionych dwóch lat, jak zmieniło się nasze postrzeganie drugiego człowieka, co pozostało w nas z tych pierwszych spotkań, dialogów, nierzadko milczenia, płaczu, nieprzespanych nocy, ale też radości, wspólnego biesiadowania przy kubku herbaty. Jak widzimy Innego oraz jak Inny widzi nas.

1. EKSPLIKACJA TEKSTU LITERACKIEGO

1.1. GOŚCINNOŚĆ I AKULTURACJA

W szkole podstawowej uczniowie i uczennice klasy szóstej poznają historię hobbita Bilba Bagginsa – głównego bohatera powieści *Hobbit, czyli tam i z powrotem* J.R.R. Tolkiena³, który wraz z krasnoludami oraz Gandalfem przybywa do Beorna – człowieka z doliny Anduiny, który posiada moc zmiany w wielkiego niedźwiedzia. Beorn niezbyt lubi gości i jest nieufny wobec obcych. Potrzebuje czasu na oswojenie.

Nie jada mięsa zwierząt odmowych ani dzikich, nie pluje też nigdy. Ma wielką pasiekę, a w ulach ogromne, bardzo cięte pszczoły, żywi się przeważnie śmietaną i miodem⁴.

Można więc uznać, że jest wegetarianinem i pacyfistą. Historia spotkania w drewnianej chacie człowieka-niedźwiedzia z liczną gromadą wędrowników pokazuje etapy akulturacji, w której kluczową rolę odgrywa przewodnik – czarodziej Gandalf. Jest on swoistą metonimią nauczyciela, który zna różne sztuczki, posiada wiedzę i umiejętności oraz ma misję do spełnienia.

³ Por. J.R.R. TOLKIEN. *Hobbit, czyli tam i z powrotem*. Warszawa 1997 s. 304.

⁴ *Tamże* s. 123.

Gandalf, wprowadzając swoich współtowarzyszy do domu Beorna, informuje ich, że ten nie od razu będzie cieszył się z wizyty przybyszów. Jednak przekroczenie progu domu człowieka-niedźwiedzia oznacza początek integracji oraz inicjuje proces inkluzyjnego zaopiekowania się tymi, którzy mają specjalne potrzeby.

Nie zapomniano o nikim: kucyki wtoczyły pniaki obciosane na kształt bębnow, a tak niskie, że nawet dla Bilba w sam raz. Wszyscy więc obsiedli stół Beorna. Ściany tej sali od wielu lat nie widziały równie licznego zgromadzenia. Była to wieczerza czy może obiad, słowem, posiłek, jakiego od opuszczenia Ostatniego Przyjaznego Domu i pożegnania z Elrodem nie mieli w ustach. [...] Goście jedli, a Beorn swym niskim, grzmiącym basem opowiadał im różne historie. [...] Siedzieli przy stole długo, popijając miód z drewnianych kubków. Na dworze zapadła już ciemna noc. Dorzucono nowe kłody do ogniska⁵.

Gościnność polega nie tylko na przygotowaniu dobrego posiłku i wspólnej biesiadzie przy jednym stole, ale również na zapewnieniu gościom interesującego programu (opowieści Beorna) oraz stworzeniu przytulnego miejsca (ognisko). Przestrzeń stworzona przez gospodarza oferuje bezpieczeństwo i jest skonstruowana z „ciemną nocą” – hiperbolą zapowiadającą trudne wydarzenia, z którymi bohaterowie będą musieli się zmierzyć podczas dalszej wędrówki. Beorn staje się coraz bardziej życzliwy – z bezinteresowną dobrocią przygotowuje gościom odpowiedni ekwipunek na podróż: daje m.in. orzechy, mąkę, suszone owoce, miód, ciasto oraz organizuje kucyki a „[...] Gandalfowi [...] konia na drogę do granicy lasów”⁶.

1.2. PARABOLA O ZAUFANIU

O tym, że pomiędzy Beornem a wędrowcami zawiązuje się szczerą relacją opartą na zaufaniu, świadczy pomoc, której w skórze niedźwiedzia udziela im podczas bitwy Pięciu Armii. Jego drewniany dom staje się również bezpieczną przystanią, do której w drodze powrotnej z wielkiej bitwy trafiają Gandalf i Bilbo:

Wiosna już była, piękna, ciepła i słoneczna, gry wreszcie Gandalf i Bilbo pożegnali Beorna, a chociaż hobbit bardzo tęsknił do domu, opuszczał tę gościnę z żalem, bo kwiaty w ogrodach Beorna kwitły wczesną wiosną nie mniej uroczo niż późnym latem⁷.

Opowieść o Beornie jest swoistą parabolą, w której możemy przejrzeć się jak w lustrze. Ostatni rok pokazał, że progi polskich domów stały się gościnną przestrzenią, dzięki której Obcy stał się godnym zaufania Innym. Przyjęcie

⁵ *Tamże* s. 133.

⁶ *Tamże* s. 139.

⁷ *Tamże* s. 304.

uchodźców często wymagało rezygnacji z różnych przyzwyczajzeń, nierzadko stereotypowego postrzegania Obcego – Innego jako tego, który nie ma nam niczego do zaoferowania i może generować jedynie kłopoty. Nasze domy stały się miejscem chroniącym uchodźców z Ukrainy przed ciemnością wojny, zapewniły bezpieczną przystań wypełnioną szczerą życzliwością i nienarzucającym się dobrem. Można odnieść wrażenie, że Ukraińcy i Ukrainki, którzy wrócą tutaj po zakończeniu wojny, będą mieli myśli bardzo podobne do tych, które zwerbalizował Bilbo, kiedy opuszczał wiosną dom Beorna. Wiosną rodzi się nowe życie.

Polscy nauczyciele są przewodnikami, którzy – podobnie jak powieściowy Gandalf – pomagają w oswojaniu tego, co obce, niezrozumiałe i towarzyszą, ale nie wyręczają. A. Cudowska podkreśla:

Oswajanie obcości w edukacji wymaga budowania przestrzeni spotkania, w której zachodzi relacja podmiotowa między osobą zaangażowaną w odkrywanie, urzeczywistnianie, współtworzenie wartości a osobą wychowawcy, nauczyciela, menora, mistrza⁸.

2. „SI VIS PACEM, PARA BELLUM”

Łacińskie przysłowie w dosłownym tłumaczeniu znaczy: „Jeśli chcesz pokoju, przygotuj się na wojnę”. Jest to mocno sparafrazowane zdanie z prologu dzieła *O sztuce wojennej* Publiusza Flawiusza Wegecjusza, historyka rzymskiego z IV w. Dialektyka pojęć «pokój» oraz «wojna» oznaczała dla Rzymian stan faktyczny, który wywoływał określone skutki prawne. Wojna była przede wszystkim jednym ze sposobów rozwiązywania sporów międzynarodowych. Pokój pomiędzy stronami pozwalał na budowanie kontaktów pomiędzy społecznościami, zawieranie umów, sprzedawanie i kupowanie, ale także wymianę kulturową.

W 2012 r. Unia Europejska otrzymała Pokojową Nagrodę Nobla. Norweski Komitet Noblowski uzasadnił tę decyzję osiągnięciami Unii Europejskiej, których wyrazem jest skuteczna walka o pokój, pojednanie, demokrację i prawa człowieka. Nagroda ta spotkała się jednak z ostrą krytyką w świetle polityki, która pozostawiła ponad 12 tysięcy uchodźców tonących w Morzu Śródziemnym i pozwalała na eksport broni. Niemniej jednak Herman van Rompuy, który był wówczas przewodniczącym Rady Europejskiej, powiedział: „Pokój jest teraz oczywisty. Wojna stała się nie do pomyślenia”⁹. Dokładnie 10 lat po tym wydarzeniu na oczach całej nagrodzonej Unii Europejskiej rozpoczęła się bezprecedensowa wojna.

⁸ A. CUDOWSKA. *Trajektorie oswojania obcości – od Obcego do Innego*. „Horyzonty Wychowania” 61:2023 nr 22 s. 16.

⁹ *Handbook for teachers. Teaching European Values*. 2020 s. 17. <file:///Volumes/Seagate%20Expansion%20Drive/SZKOLENIA/2023/TEA/Handbook-for-Teachers-Teaching-European-Values-fchhte.pdf>.

Zgodnie z harmonogramem prac Rady Bezpieczeństwa ONZ od 1 kwietnia do końca miesiąca Rosja objęła przewodnictwo w Radzie. Wielu komentatorów potraktowało tę sytuację jak żart primaaprilisowy. Niestety, była to prawda. Warto przypomnieć, że Rosja to obok Stanów Zjednoczonych, Chin, Francji i Wielkiej Brytanii jeden ze stałych członków Rady Bezpieczeństwa. W jej skład wchodzi 15 państw członkowskich ONZ. Od lutego 2022 r. władze Ukrainy wielokrotnie kwestionowały prawo do zasiadania kraju w międzynarodowej organizacji. Decyzję o pozostawieniu Rosji w Radzie Bezpieczeństwa ONZ eksperci argumentują formułą Rady Bezpieczeństwa, by państwa, które dysponują atomem utrzymywać w polu negocjacji. P. Łepkowski zwraca uwagę, że nawet

Konwencje haskie, które regulują konflikty wojenne w cywilizowanym świecie, nie mają w tej wojnie żadnego znaczenia. Jedyne wytyczne rosyjskiego dowództwa sprowadzają się do dwóch bezokoliczników: zdobyć i zniszczyć. [...] Rosyjska wizja świata nie przewiduje bowiem istnienia suwerennego i partnerskiego państwa ukraińskiego. [...] Niezależnie zatem, jaka formacja polityczna przejmie władzę na Kremlu [...] ¹⁰.

Co więc w tej tragicznej, jak w dramacie antycznym, sytuacji bez wyjścia możemy zrobić jako Polacy? Jakie podjąć działania, by jak najefektywniej niwelować negatywne skutki działań wojennych oraz kryzysu uchodźczego?

3. „NON SCHOLAE, SED ACCEPTATIO DISCIMUS”

Parafraza znanej sentencji „Non scholae, sed acceptatio discimus”¹¹ po 24 lutego 2022 r. stała się nie tylko retorycznym zabiegiem uzmysławiającym konieczność zmiany paradygmatu polskiej szkoły z jej akademickiego (teoretyczno-podawczego) charakteru na uważny pragmatyzm edukacyjny, umożliwiający działanie „tu i teraz”, wspierający każdego młodego człowieka niezależnie od tego, skąd i jaki jest, ale także relewantnym komentarzem do uobecniającego się każdego dnia od lutego 2022 r. doświadczenia wielu Polaków i Polek akceptującego spotkanie i dialog z Innym, który wcześniej był Obcym. Szczególnym miejscem tego spotkania jest szkoła, która przeszła transformację aksjologiczną, metodologiczną i dydaktyczną.

R.A. Mall (profesor Katedry Religioznawstwa na Uniwersytecie w Jenie, wcześniej wykładający filozofię w Heidelbergu, Monachium, Bremie i Trewirze) mówi, że żadna kultura nie jest monadą bez okien i że wszystkie kultury posiadają wspólne punkty umożliwiające międzykulturowy kontakt. Filozof zwraca

---

¹⁰ P. ŁEPKOWSKI. *Si vis pacem, para bellum*. <<https://www.rp.pl/historia/art38016601-pawel-lepkowski-si-vis-pacem-para-bellum>> [dostęp: 23.02.2023].

¹¹ Która z kolei jest odwróceniem zdania Seneki „Non vitae, sed scholae discimus”.

uwagę na fakt, że przynależność do różnych kultur sprzyja kontaktom interkulturowym oraz rozwojowi międzykulturowego filozofowania. Z całą mocą kwestionuje «hermeneutykę tożsamości», która zakłada, że aby zrozumieć określony kontekst kulturowy, trzeba być członkiem danej kultury, oraz «hermeneutykę totalnej różnicy», która całkowicie ignoruje Innych. Rozwija własną teorię zorientowanej międzykulturowo «hermeneutyki analogicznej», która według niego kieruje się przekonaniem, że prawda i wartości są obecne we wszystkich kulturach, które zapraszają nas do współpracy w poszukiwaniu międzykulturowej akceptacji i dobrej komunikacji¹².

M. Buber przekonywał, że człowiek nieustannie staje się w dialogu, który urzeczywistnia się w spotkaniu¹³. Jego najważniejszym fenomenem jest doświadczenie Obcego,

[...] które poprzedza poznanie, ocenę, rozumienie, a także uznanie obcego. [...] dotyka nas zanim zdążymy przyjąć wobec niego postawę poszukującą, akceptującą albo negującą¹⁴.

Oswajanie obcości jest jednym z ważniejszych zadań wychowania. A. Cudowska podkreśla:

Obliguje to pedagogów do włączenia się w dyskurs obcości, odmienności, wspólnotowości i swojskości¹⁵.

Kategorie Innego i Obcego są fundamentalne, by zrozumieć procesy akulturacyjne, których jesteśmy świadkami w Polsce od inwazji Rosji na Ukrainę. Pewnie niektórzy z nas pamiętają głośny film Ridleya Scotta *Obcy – ósmy pasażer Nostromo* z 1979 r. oraz jego kolejne części, prequele i sequele. Obraz tamtego Obcego nie zachęca do kontaktu i nie ma żadnej możliwości stworzenia z nim zorientowanej międzykulturowo relacji. Filmowy Obcy atakuje i rozprzestrzenia się w sposób niekontrolowany. Nie jest istotą z tego świata i ludzie nie dzielą z nim wspólnych wartości. Nasz świat potrzebuje Obcych z tego świata. F. Kampka pisze:

Obcy może być ekscytującą i pożyteczną postacią, [...] przynosi nam coś, czego nie mamy, w wymiarze materialnym i niematerialnym¹⁶.

---

¹² Por. R.A. MALL. *Intercultural Philosophy: A Conceptual Clarification*, „Journal of World Philosophies” 1:2014 s. 78. <<https://scholarworks.iu.edu/iupjournals/index.php/confluence/article/view/514>>.

¹³ Por. M. BUBER. *Ja i Ty: wybór pism filozoficznych*. Warszawa 1992.

¹⁴ B. WALDENFELS. *Mysleć obce*. „Etyka” 58:2019 nr 1 s. 19. <<https://doi.org/10.14394/etyka.1250>>.

¹⁵ A. CUDOWSKA. *Trajektorie osuwajania obcości* s. 16.

¹⁶ F. KAMPKA. *Nauka gościnności jako osuwajanie obcego*. „Horyzonty Wychowania” 61:2023 nr 22 s. 26. <<https://horyzontywychowania.ignatianum.edu.pl/HW/article/view/2356/2203>>.

B. Waldenfels stwierdza, że zetknięcie z obcością zawsze wiąże się z lękiem i zdziwieniem, bo doświadczamy tego, czego nie znamy, co odmawia nam dostępu. Waldenfels wyróżnia kilka wymiarów obcości: obcość mnie samego, obcość Innego oraz obcość innego porządku. Filozof odróżnia względną obcość, którą można zniwelować (np. przez nauczenie się języka), od radykalnej obcości, która jest nie do przezwyciężenia jako immanentna cecha danej osoby lub zjawiska. Ta obcość zawsze pozostaje poza ustanowionym porządkiem¹⁷. Przyjmując to założenie, Obcego z filmu Scotta zaliczymy do kręgu „radykalnej obcości”.

Obcy stają się przedmiotem naszego zainteresowania, gdy zbliżają się do nas, gdy spotykamy się z nimi, nawet jeśli wciąż zachowujemy pomiędzy sobą duży dystans społeczny. F. Kampka uważa, że konstytutywnym elementem formującym naszą relację z Obcym jest gościnność, która już w greckich eposach była przedstawiona jako cnota powiązana z umiarem i bogobożnością¹⁸. Abraham z Sarą goszczą u siebie trzech mężczyzn pod dębami Mamre. Już wtedy dostrzegamy fundamentalną zasadę gościnności – bezwarunkowe przyjęcie Obcego, obdarzenie go szacunkiem (pokłon), obmycie, nakarmienie (chleb, twaróg, cielę) oraz zapewnienie odpoczynku (cień) (por. Rdz 18,1-16)¹⁹. Zdaniem B. Waldenfelsa gość może być postrzegany w kategoriach rytuału przejścia, to ktoś, kto prowadzi nas – jako gospodarzy – do nowego, innego etapu, burząc naszą dotychczasową codzienność. Sam zaś pozostaje niejako na progu. Bycie gościem zakłada tymczasowość, odwiedziny są tylko przystankiem, gość jest w drodze²⁰.

J. Derrida pisze o uniwersalnej gościnności, która jest bezwarunkowa i znosi wymóg wylegitymowania się przybysza. Jest ona otwarta na niego takiego, jakim jest, bez wstępnych założeń i oczekiwań. Zdaniem filozofa konieczne jest wypracowanie rozwiązań pozwalających przybyszowi włączyć się do przyjmującej go kultury przy zachowaniu jego odmienności²¹. Obserwując współczesną Europę w różnych momentach kryzysów humanitarnych w ostatnim dziesięcioleciu, dostrzegamy zróżnicowane podejście zarówno jeśli chodzi o politykę państwa, jak i stosunek społeczeństwa. Badania pokazują, że kultury indywidualistyczne

---

¹⁷ Por. B. WALDENFELS. *Flüchtlinge als Gäste in Not*. „Deutsche Zeitschrift für Philosophie” 65:89-105. <<https://doi.org/10.1515/dzph-2017-0007>>.

¹⁸ Por. F. KAMPKA. *Nauka gościnności jako osvajanie obcego* s. 28.

¹⁹ Możliwe, że wszyscy trzej byli istotami anielskimi. Talmud wyjaśnia szczegółowo, że byli to: Rafael, Mikael i Gabriel. Na bardzo wielu chrześcijańskich obrazach trzej goście Abrahama ukazani są z typowym dla ikonograficznej tradycji anielskim atrybutem, jakim są skrzydła u ramion. Z kolei wielu ojców Kościoła pojmowało ukazanie się trzech mężów Abrahamowi jako objawienie całej Trójcy Świętej – koncepcja szczególnie żywa w kościele prawosławnym.

²⁰ Por. B. WALDENFELS. *Flüchtlinge als Gäste in Not*.

²¹ Por. J. DERRIDA. *Hostipitality*. „Angelaki. Journal of the Theoretical Humanities” 5:2000 nr 3 s. 3-18. <<https://doi.org/10.1080/09697250020034706>>.

niskiego kontekstu wydają się bardziej otwarte, pozwalają na łatwiejszą i szybszą integrację²².

4. „DZIECIOM SIĘ REWOLWERÓW NIE DAJE”²³

4.1. KORCZAK I WILCZYŃSKA

Dzieci muszą czuć się bezpiecznie i powinny być szczęśliwe. Bardzo dobrze wiedział o tym Henryk Goldszmit, który razem ze Stefanią Wilczyńską założył i prowadził Dom Sierot – dla dzieci żydowskich w Warszawie (1912-1942)²⁴. To my, dorośli, jesteśmy odpowiedzialni za zapewnienie im pokojowej przestrzeni do rozwoju, nauki i zabawy. Pod koniec lutego 2022 r. polska szkoła została postawiona przed wyzwaniem zapewnienia tych podstawowych potrzeb setkom tysięcy dzieci i młodych ludzi, którzy z dnia na dzień doświadczyli traumy i zmienili swoje życie o 180 stopni. Szczególnie nauczyciele i nauczycielki stali się przewodnikami i przewodniczkami zapraszającymi do dialogu, czasem zastępując komunikację werbalną mową ciała, a czasem tylko potrzebną, milczącą obecnością.

4.2. KOMPETENCJE AKSOLOGICZNE I GŁĘBOKIE

Przybycie do Polski prawie pół miliona młodych uchodźców z Ukrainy oraz zaproszenie ich do interakcji w polskiej szkole z polskimi uczniami i uczennicami jest szansą wzmocnienia w obydwu grupach kompetencji aksjologicznych oraz tzw. kompetencji głębokich niezbędnych do pokojowego funkcjonowania we współczesnym świecie (stan na 2 października 2023 r. – według danych Ministerstwa Edukacji i Nauki – liczba uczniów i uczennic z Ukrainy uczęszczających do polskich przedszkoli, szkół podstawowych, liceów, techników oraz szkół branżowych wynosiła 179 677²⁵; zakłada się, że tyle samo lub nawet trochę więcej korzysta z nauczania zdalnego w systemie ukraińskim). E. Pasterniak-Kobyłecka zauważa, że młody człowiek

²² Por. G. HOFSTEDE, G.J. HOFSTEDE, M. MINKOV. *Kultury i organizacje*. Warszawa 2011.

²³ J. KORCZAK. *Król Maciuś Pierwszy*. Warszawa 1923 s. 111. <<https://wolnelektury.pl/media/book/pdf/krol-macius-pierwszy.pdf>>.

²⁴ Korczak i jego współpracownicy oraz około 200 wychowanków zostali na początku sierpnia zaprowadzeni na Umschlagplatz, skąd wywieziono ich do Treblinki i tam zamordowano.

²⁵ Por. *Uczniowie uchodźcy z Ukrainy w podziale na typy szkół, klasy i powiaty – stan na 03.04.2023*. <https://dane.gov.pl/pl/dataset/2711/resource/46697/table?page=1&per_page=20&q=&sort=>>.

[...] kompetentny aksjologicznie posiada wrażliwość aksjologiczną, ceni wartości ogólnoludzkie (pokój, altruizm, tolerancję), podejmuje próby pomnażania dobra i piękna²⁶.

Doświadczana przez nas wszystkich sytuacja jest szansą na przeciwdziałanie lub w znacznym stopniu ograniczenie globalizacji obojętności, na co zwraca uwagę w swoim tekście I. Wojnar, która wierzy w możliwości aktywnego „ja”, przewyżniającego egoizm, bierność i determinizm zarówno w sferze własnego istnienia, jak i w stosunku do otaczającego świata²⁷. Jest to, być może, początek rozwijania kompetencji głębokich, rozumianych jako umiejętność sięgania do własnych źródeł egzystencjalnych. Dzięki temu, że dotyczą one rozumienia sensu przemijania, cierpienia, poczucia winy, autentyczności, przebaczenia, mogą stanowić ważny wkład w odbudowanie poczucia człowieczeństwa i sensu życia po wojnie²⁸.

4.3. PODOBNI DO GANDALFA

Mowa o asystentkach i asystentach międzykulturowych, którzy na co dzień wspierają uczniów w adaptacji, edukacji i integracji oraz pełnią rolę łączników językowo-kulturowych pomiędzy dzieckiem, jego rówieśnikami, kadrami szkoły (dyrekcją lub wychowawcą i nauczycielami), rodzicami, a często także szerszą społecznością lokalną (szczególnie w przypadku dzieci i rodzin uchodźczych)²⁹. Obecność asystentów jest jednym z najskuteczniejszych rozwiązań wspierających zarówno dzieci z doświadczeniem migracji uczęszczające do szkół w Polsce, jak też nauczycieli oraz całe społeczności szkolne i lokalne: umożliwia korzystanie z nauki uczniom z doświadczeniem migracji, wpływa pozytywnie na ich integrację i wyniki edukacyjne, ułatwia prowadzenie klasy oraz zmniejsza obciążenie nauczycieli pracujących w oddziałach przygotowawczych oraz w klasach, do których uczęszczają dzieci polskie, jak i dzieci z doświadczeniem migracji i/lub dzieci romskie, ułatwia kontakt z rodzicami i/lub opiekunami prawnymi, wzmacnia integrację społeczności szkolnych i lokalnych oraz ułatwia prowadzenie edukacji zdalnej.

---

²⁶ E. PASTERNAK-KOBYŁECKA. *Wspieranie rozwoju kompetencji aksjologicznych uczniów gimnazjum jako jedno z podstawowych zadań nauczycieli współczesnej szkoły*. W: *Nauczyciel. Przestrzeń. Czas. Szkoła*. Red. M. Kabat, E. Pasterniak-Kobyłeczka. Zielona Góra 2018 s. 61.

²⁷ Por. I. WOJNAR. *Humanistyczne przesłanki niepokoju*. Warszawa 2016 s. 186.

²⁸ Por. M. PALUCH. *Kompetencje głębokie – doświadczenie zreflektowania się*. W: *Wsparcie psychologiczno-pedagogiczne w polskiej szkole w sytuacji pandemii i postpandemii. Od wsparcia on-line po zmiany off-line*. Red. K. Kuracki, Ż. Tempczyk-Nagórka. Toruń 2022.

²⁹ Por. B. LACHOWICZ. *Asystent międzykulturowy – nowe rozwiązania starych problemów. Przykład z Coniewa*. W: *Innowacyjne rozwiązania w pracy z dziećmi cudzoziemskimi w systemie edukacji. Przykłady praktyczne*. Red. N. Klorek, K. Kubin. Warszawa 2012.

Zakres zadań asystentów i asystentek międzykulturowych może obejmować m.in.: wspieranie dziecka z doświadczeniem migracji (i jego rodziny) w adaptacji w nowym środowisku szkolnym, lokalnym i kulturowym; pomoc w tłumaczeniu z języka polskiego na język dziecka (oraz odwrotnie) – zarówno podczas zajęć szkolnych, jak i podczas zebrań rodziców oraz spotkań indywidualnych z dyrekcją lub kadrą pedagogiczną; pośredniczenie w kontaktach pomiędzy szkołą a rodzicami lub opiekunami prawnymi dzieci; wspieranie w rozwiązywaniu konfliktów; dostarczanie szkołom wiedzy o różnicach kulturowych i wpływie doświadczenia migracji na sposób funkcjonowania dziecka w środowisku; inicjowanie i wspieranie działań mających na celu integrację dzieci, rodziców oraz całej społeczności szkolnej.

Asystenci i asystentki międzykulturowi to najczęściej osoby, które same mają doświadczenie migracji, dzięki czemu lepiej rozumieją potrzeby emocjonalne i społeczne dziecka związane z procesem adaptacji oraz potrafią na nie odpowiedzieć. Ponadto asystenci międzykulturowi oraz romscy są często jedynymi osobami dorosłymi w szkole mówiącymi w języku dziecka. Na swoim przykładzie pokazują, że skuteczna integracja w nowym kraju lub środowisku kulturowym jest możliwa. Nierzadko pełnią także funkcję mentorów kulturowych – pomagają zrozumieć różnice kulturowe i rozwiązywać ewentualne nieporozumienia czy napięcia z nimi związane, wspierają integrację całej społeczności szkolnej i kształtują w środowisku szkolnym postawę szacunku dla różnorodności społecznej. Centrum Edukacji Obywatelskiej w raporcie z badania pt. *Szkoła zróżnicowana kulturowo. Wyzwania i potrzeby związane z napływem uczniów z Ukrainy z sierpnia ubiegłego roku*³⁰ podkreśla, że instytucja asystenta międzykulturowego

[...] pomaga w pokonaniu wyzwań związanych z zapewnieniem poczucia bezpieczeństwa emocjonalnego (uczniom i nauczycielom), pracowaniu różnic kulturowych, wspomaga procesy edukacyjne i udrażnia kontakty szkoła – rodzic³¹.

Problemem jest brak rozwiązań systemowych, bowiem najczęściej asystenci są zatrudniani dzięki grantom pozyskiwanym przez organizacje pozarządowe, oraz ich skrajnie niskie wynagrodzenia. Są jednak samorządy, które znajdują

---

³⁰ Por. *Szkoła zróżnicowana kulturowo. Wyzwania i potrzeby związane z napływem uczniów z Ukrainy*. <https://ceo.org.pl/wp-content/uploads/2022/09/CEO_Szkola-zroznicowana-kulturowo-raport sierpien22.pdf> [dostęp: 16.01.2023].

³¹ *Tamże* s. 3.

dotatkowe fundusze na zatrudnienie nauczyciela wspomagającego³² czy pomocy nauczyciela³³.

Od marca 2022 r. zarówno wśród dyrekcji szkół, jak i wśród władz samorządowych, a także centralnych znacznie zwiększyło się zainteresowanie współpracą z asystentkami i asystentami międzykulturowymi oraz świadomość korzyści wynikających z takiej współpracy. Można więc szacować, że w perspektywie kilku lat zapotrzebowanie na pracę asystentów międzykulturowych oraz romskich – zarówno ze względu na utrzymujące się od lat trendy migracyjne i systematyczny wzrost

---

³² W literaturze przedmiotu funkcjonują pojęcia: «asystent międzykulturowy», wprowadzone przez Fundację na rzecz Różnorodności Społecznej (FRS), która we współpracy z Instytutem Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji UW w roku akademickim 2022/2023 uruchomiła studia podyplomowe na kierunku Asystentura międzykulturowa w szkole, oraz «asystent kulturowy», zainicjowane przez Stowarzyszenie Interwencji Prawnej. Nowelizacja Ustawy o systemie oświaty z marca 2009 r., 1 grudnia 2010 r. powołała nową instytucję wspierającą dzieci cudzoziemskie – osoby władające językiem kraju pochodzenia ucznia zatrudnionej w charakterze pomocy nauczyciela. Zgodnie z Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe, rozdz. 7: Kształcenie osób przybywających z zagranicy, art. 165, ust. 8: „Osoby, o których mowa w ust. 7 [czyli osoby niebędące obywatelami polskimi, podlegające obowiązkowi szkolnemu lub obowiązkowi nauki, które nie znają języka polskiego albo znają go na poziomie niewystarczającym do korzystania z nauki] mają prawo do pomocy udzielanej przez osobę władającą językiem kraju pochodzenia, zatrudnioną w charakterze pomocy nauczyciela przez dyrektora szkoły. Pomocy tej udziela się nie dłużej niż przez okres 12 miesięcy. Środki na zatrudnienie pomocy nauczyciela przekazuje organ prowadzący na wniosek dyrekcji szkoły. Ust. 9: Uprawnienie, o którym mowa w ust. 7, przysługuje także osobom będącym obywatelami polskimi, podlegającymi obowiązkowi szkolnemu lub obowiązkowi nauki, które nie znają języka polskiego albo znają go na poziomie niewystarczającym do korzystania z nauki; osoby te korzystają z uprawnienia, o którym mowa w ust. 7, nie dłużej niż przez okres 12 miesięcy. Asystentka międzykulturowa lub asystent międzykulturowy (AM) to określenie używane w odniesieniu zarówno do osób zatrudnionych przez dyrekcję szkoły na stanowisku pomocy nauczyciela ze środków przekazanych przez organ prowadzący w oparciu o przepisy oświatowe, jak i wobec osób, które są zatrudnione w szkołach przez organizacje pozarządowe. Jednocześnie przepisy oświatowe umożliwiają także zatrudnianie osób w charakterze asystentki lub asystenta edukacji romskiej w szkole podstawowej lub w przedszkolu na podstawie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 listopada 2007 r. (par. 11) oraz rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 2017 r. (par. 12): W przedszkolu i szkole publicznej można zatrudnić, w charakterze pomocy nauczyciela, asystenta edukacji romskiej. Asystent edukacji romskiej udziela dzieciom i młodzieży pochodzenia romskiego pomocy w kontaktach ze środowiskiem przedszkolnym lub szkolnym, a także współdziała z ich rodzicami oraz z przedszkolem lub szkołą. Skala zatrudnienia asystentek i asystentów międzykulturowych oraz romskich w szkołach w Polsce jest stosunkowo niska, mimo że rozwiązanie to istnieje w przepisach oświatowych już od 2011 r. – w przypadku asystentek i asystentów międzykulturowych / pomocy nauczyciela, oraz od 2007 r. – w przypadku asystentek i asystentów edukacji romskiej (w roku akademickim 2022/2023 Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu uruchomił bezpłatne studia podyplomowe dotyczące społeczności romskiej na kierunku Romowie. Wiedza i praktyki instytucjonalne, finansowe z Programu Integracji Społecznej i Obywatelskiej Romów w Polsce na lata 2021-2030).

³³ Na przykład w Murowanej Goślinie (Wielkopolska) rolę pomocy nauczycieli pełni Ukrainka, która z całą rodziną przybyła do Polski kilka lat temu.

migrantek i migrantów w Polsce, jak też ze względu na konsekwencje rosyjskiej agresji na Ukrainę – utrzyma się lub będzie wzrastać.

4.4. ZAMIAST CZARODZIEJSKIEJ RÓŻDŻKI SMARTFON I ŻYCZLIWOŚĆ

Nauczanie zdalne w czasie pandemii wygenerowało dotychczas uśpioną w polskiej edukacji potrzebę szkoły w chmurze. Nauczyciele i nauczycielki, ale także polscy uczniowie i uczennice nauczyli się sprawnie wykorzystywać technologię informacyjną oraz różnego rodzaju narzędzia i aplikacje internetowe. To w pierwszych dniach w nowej szkole realnie pomogło usprawnić komunikację z Ukraincami i Ukrainkami. W szkołach, które w swoich regulaminach zabroniły młodym ludziom używania telefonów komórkowych na terenie placówki (a na pewno w czasie lekcji), szybko zrozumiano, że smartfon z tłumaczem jest koniecznością, bez której nie można funkcjonować i która ułatwia wszystkim pracę.

Życzliwość, łagodność i uważność stały się wyznacznikami działania w polskich szkołach. Nauczyciele i nauczycielki z ogromną empatią i zrozumieniem zaopiekowali się dziećmi oraz młodzieżą z Ukrainy. Mimo wielu trudności dotyczących np. oceniania czy klasyfikowania uczniów i uczennic z Ukrainy czy obowiązkowego egzaminu ósmoklasisty pisanego w języku polskim, udało się bez zbędnych obwarowań biurokratycznych wypracować zindywidualizowane podejście. Raporty z badania jakościowego, wykonanego przez Zespół Badania i Działania na zlecenie Centrum Edukacji Obywatelskiej, pt. *Szkoła zróżnicowana kulturowo. Wyzwania i potrzeby związane z napływem uczniów z Ukrainy*³⁴ oraz z badania pt. *Razem w klasie. Dzieci z Ukrainy w polskich szkołach. Potencjały i wyzwania w budowaniu wielokulturowej szkoły w kontekście wojny w Ukrainie według nauczycieli i nauczycielek*³⁵, opracowanego przez Fundację Szkoła z Klasą, jednoznacznie potwierdzają, że polscy nauczyciele i polskie nauczycielki razem z dyrektorami i dyrektorkami szkół oraz we współpracy z samorządem (gminą, miastem, województwem) i organizacjami pozarządowymi zadbali o bezpieczeństwo emocjonalne uchodźców i uchodźczyń z Ukrainy, życzliwie i z ogromną łagodnością wsłuchując się w ich najważniejsze potrzeby.

³⁴ Por. *Szkoła zróżnicowana kulturowo. Wyzwania i potrzeby związane z napływem uczniów z Ukrainy*.

³⁵ Por. *Razem w klasie. Dzieci z Ukrainy w polskich szkołach. Raport z badania*. <<https://www.szkolazklasa.org.pl/materialy/razem-w-klasie-dzieci-z-ukrainy-w-polskich-szkolach/>> [dostęp: 18.01.2023].

4.5. (SAMO) DOSKONALENIE (SIĘ)

Jeszcze raz trzeba podkreślić, że polscy nauczyciele i polskie nauczycielki z własnej inicjatywy, bez wystarczającego wsparcia Ministerstwa Edukacji i Nauki, wykonali ogromną pracę. Od razu zaczęli szukać materiałów dydaktycznych do wykorzystania w pracy z uczniami i uczennicami z doświadczeniem migracyjnym. Na pewno ważną rolę odegrali edukatorzy z Centrum Edukacji Obywatelskiej, którzy już w pierwszym tygodniu po inwazji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę przygotowali webinary i zaczęli budować platformę wymiany pomysłów do pracy z młodymi ludźmi z Ukrainy.

Ośrodki Doskonalenia Nauczycieli z całej Polski przygotowały w swojej ofercie bogaty harmonogram kursów i szkoleń dedykowanych nauczycielom. Oprócz zielonogórskiego, o którym napisano wcześniej, warto wspomnieć o poznańskim³⁶. W roku szkolnym 2022/2023 odbyły się lub odbędą następujące szkolenia: *Diagnoza potrzeb ucznia z doświadczeniem migracyjnym; Wielokulturowa szkoła. Jak pracować z uczniem z doświadczeniem migracyjnym?; Jak integrować uczniów z doświadczeniem migracji w szkole?; Dziecko z doświadczeniem migracji w edukacji elementarnej; Zespół do spraw uczniów z doświadczeniem migracji w Twojej szkole; Jak komunikować się z dziećmi z rodzin ukraińskich?; Pakiet powitalny dla uczniów z doświadczeniem migracji w Twojej szkole; Podstawy nauczania języka polskiego jako obcego/drugiego; Nauczanie języka polskiego jako drugiego/obcego z uwzględnieniem treści przedmiotowych; Aktywizacja języka drugiego i wielojęzyczności dla nauczycieli; Nauczanie przedmiotów ścisłych z uwzględnieniem kwestii językowych; Przykłady integracji w kontekście wielokulturowości poprzez język obcy.* Jak widać, tematyka szkoleń jest bardzo bogata i komplementarna: od diagnozy potrzeb uczniów z doświadczeniem migracyjnym, poprzez metodykę nauczania języka polskiego jako obcego/drugiego języka edukacji szkolnej, do zagadnień dotyczących wielokulturowości, wielojęzyczności oraz integracji. Część zajęć jest prowadzona przez ekspertów i ekspertki z Migrant Info Point³⁷ – miejsca stworzonego z myślą o cudzoziemcach z Poznania i okolic, w którym mogą uzyskać informację, wsparcie i poradę prawną czy odbyć kurs języka polskiego.

Oferta szkoleniowa skierowana jest również do osób z doświadczeniem migracyjnym – obywateli Ukrainy, zwłaszcza tych, którzy znaleźli się w Polsce w związku z prowadzonymi działaniami wojennymi na terenie ich kraju. Na początku stycznia ruszył projekt *Razem możemy więcej. Wsparcie obywateli z Ukrainy w procesie aktywizacji zawodowej i integracji społecznej na terenie województwa lubuskiego* realizowany przez Wojewódzki Urząd Pracy w Zielonej Górze oraz

³⁶ Por. *Uczeń z doświadczeniem migracyjnym*. <<https://odnpoznan.pl/kalendarz/szkolenia/dla-nauczycieli-2/uczen-z-doswiadczeniem-migracyjnym>> [dostęp: 20.01.2023].

³⁷ Por. <<https://migrant.poznan.pl/pl/>> (dostęp: 20.01.2023).

m.in. przez Uniwersytet Zielonogórski (Instytut Filologii Polskiej), który prowadził bezpłatne kursy języka polskiego dla osób z Ukrainy³⁸.

Po 24 lutego wiele szkoleń miało charakter interwencyjno-kryzysowy. W tym kontekście warto odnotować inicjatywę Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego realizującego *Program wsparcia psychologiczno-pedagogicznego dla uczniów i nauczycieli w czasie pandemii*³⁹, który okazał się możliwy do zastosowania również w kontekście wojny w Ukrainie. Program opierał się przede wszystkim na prowadzeniu warsztatów dla dyrektorów szkół, nauczycieli, pedagogów, psychologów, pod wymownymi tytułami: *Jak się zachować, kiedy na wojnie ginie rodzic ukraińskiego ucznia?*; *Stres traumatyczny spowodowany wojną*; *Ukraiński uczeń – kultura, doświadczenia, relacje*. W trakcie wspólnej rozmowy poruszano takie zagadnienia, jak: przygotowanie się do reakcji na graniczne sytuacje lękowe (śmierć rodzica na wojnie); wyzwalanie momentów podwyższonej troskliwości wobec osieroconej osoby i siebie wzajemnie; reagowanie na zachowania obronne uczestników traumatycznego wydarzenia. Materiały edukacyjne po polsku i ukraińsku dla uczniów (np. *Jak radzić sobie w trudnych sytuacjach?*), rodziców/opiekunów (np. *Serce i rozum w czasie wojny*), nauczycieli (np. scenariusze zajęć integracyjno-relaksacyjnych), pedagogów, psychologów, dyrektorów oraz innych specjalistów (np. *Jak stworzyć atmosferę dialogu w szkole?*) są ogólnodostępne i można z nich korzystać w pracy z uczniami⁴⁰. Ważnym efektem programu jest monografia zbiorowa pod redakcją M. Palucha *Lekcje pokoju w czasie (po) wojennym*⁴¹.

4.6. WSPÓŁPRACA Z NGO

Od samego początku inwazji Rosji na Ukrainę polskie organizacje pozarządowe zaangażowały się przede wszystkim w pomoc humanitarną. Jedną z nich jest Fundacja HumanDoc, która też jako pierwsza już pod koniec lutego 2022 r. opublikowała na swojej stronie *Poradnik dla osób goszczących uchodźców z Ukrainy*⁴², systematycznie uzupełniany o teksty dotyczące np. sposobów wsparcia dzieci po

³⁸ Projekt finansowany ze środków rezerwy Funduszu Pracy w ramach zorganizowanego przez Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej konkursu Razem Możemy Więcej.

³⁹ Por. *Program wsparcia psychologiczno-pedagogicznego dla uczniów i nauczycieli*. <<https://pwpp.uksw.edu.pl/o-programie/>> [dostęp: 16.01.2023].

⁴⁰ Por. *Materiały edukacyjne/навчальні матеріали*. <<https://pwpp.uksw.edu.pl/materialy-edukacyjne/>> [dostęp: 16.01.2023].

⁴¹ Por. M. PALUCH. *Lekcje pokoju w czasie (po)wojennym*. Kraków 2022. <<https://pwpp.uksw.edu.pl/wp-content/uploads/2022/12/Lekcje-pokoju-w-czasie-powojennym.pdf>> [dostęp: 16.01.2023].

⁴² Por. K. PODLESKA. *Poradnik dla osób goszczących uchodźców z Ukrainy*. <<https://human-doc.pl/wp-content/uploads/2022/03/PORADNIK-DLA-OS%C3%93B-GOSZCZ%C4%84CYCH-UCHOD%C5%B9C%C3%93W-Z-UKRAINY-1.pdf>> [dostęp: 18.01.2023].

traumie wojennej⁴³. Drugiego dnia wojny Związek Nauczycielstwa Polskiego zamieścił na swojej stronie wskazówki *Jak rozmawiać o wojnie w Ukrainie w szkole*⁴⁴, które trzy dni później przybrały formę rozbudowanego poradnika *Nasza szkoła Waszym domem*⁴⁵. Z kolei *Rekomendacje systemowe dotyczące integracji dzieci – uchodźców z Ukrainy* zostały opracowane i wydane przez fundację Transatlantic Future Leaders Forum trzy tygodnie po inwazji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę⁴⁶.

Ciekawym materiałem wydanym w listopadzie 2022 r. przez Fundację Otwartej Edukacji z Białegostoku jest pakiet metodyczny *W stronę integracji uczniów polskich i ukraińskich*⁴⁷ prezentujący zweryfikowane przez praktykę pomysły na zajęcia skierowane do dzieci i młodzieży w różnym wieku z grup zróżnicowanych kulturowo (ze szczególnym uwzględnieniem zespołów polsko-ukraińskich). Ważne scenariusze lekcji dotyczących sposobów zaopiekowania się różnymi emocjami dzieci w związku z wojną zaproponowała Amnesty International: dla młodszych *Jak rozmawiać o wojnie* oraz dla starszych *Wojna w Ukrainie a prawa człowieka*⁴⁸. Z kolei Szkoła Edukacji Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności przygotowała poradniki dla nauczycieli języka polskiego, matematyki, historii i WOS-u, biologii oraz lekcji wychowawczej pt. *Ukraińscy uczniowie w naszej klasie*⁴⁹.

PODSUMOWANIE

„Zróbcie herbatę, a nie wojnę”⁵⁰ - brzmi słynna proklamacja Monty Pythona, która stała się chwytliwym okrzykiem miłujących pokój entuzjastów herbaty, ale nie tylko. Kubek gorącej herbaty podany na stacji kolejowej w różnych częściach Polski uchodźcom i uchodźczyniom z Ukrainy w pierwszych tygodniach wojny do dziś wzrusza. Na szczęście nie zatrzymaliśmy się tylko na emocjach. Polska bezinteresowna gościnność szybko pomogła oswoić Obcego, który stał się Innym. Te pierwsze spotkania ludzi, którzy próbowali komunikować się na różne sposoby, często

⁴³ Por. *Jak wesprzeć i pracować z dzieckiem po traumie wojennej*. <<https://humandoc.pl/wp-content/uploads/2022/07/Brief-UA-SK.pdf>> [dostęp: 18.01.2023].

⁴⁴ Por. *Poradnik: „Jak rozmawiać o wojnie w Ukrainie w szkole?”*. <<https://znp.edu.pl/poradnik-jak-rozmawiac-o-wojnie-w-ukrainie-w-szkole/>> [dostęp: 27.03.2023].

⁴⁵ <<https://znp.edu.pl/poradnik-nasza-szkola-waszym-domem/nasza-szkola-waszym-domem/>>.

⁴⁶ Autorami i autorkami są studentki i studenci Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, a adresatem raportu było Ministerstwo Edukacji i Nauki.

⁴⁷ Por. *W stronę integracji uczniów polskich i ukraińskich. Pakiet metodyczny*. Red. A. Młynarczuk-Sokołowska. <<http://www.otwartaedukacja.org.pl/wp-content/uploads/2022/11/A.-Mlynarczuk-Sokolowska-red.-W-strone-integracji-uczniow-polskich-i-ukrainskich.pdf>> [dostęp: 18.01.2023].

⁴⁸ Por. <<https://www.amnesty.org.pl/solidarni-z-ukraina/>> [dostęp: 22.03.2023].

⁴⁹ Por. *Ukraińscy uczniowie w naszej klasie – poradnik dla nauczycieli*. <<https://szkolaedukacji.pl/ukrainscy-uczniowie/>> [dostęp: 22.03.2023].

⁵⁰ Ang. „Make tea not war”.

nieporadne, były wypełnione uważnością i dialogicznością. Pedagogiczny sens spotkania mieści się bowiem w dostrzeganiu podobieństw mimo różnic, w kreowaniu przestrzeni wspólnych doświadczeń, w świadomym wchodzeniu w relacje dialogiczne z tak rozumianym Innym. Uwrażliwienie na obecność odmienności w świecie życia oraz obecność Innego w przestrzeni doświadczenia jest powinnością wychowawcy, nauczyciela, pedagoga⁵¹. Podanie kubka gorącego napoju jest z jednej strony bardzo prostym gestem, z drugiej wyraża gościnność i zaproszenie do wspólnoty. Jest to również nasza partycypacja w większym dziele *tikun olam* – naprawy świata, które zgodnie z żydowską tradycją wypływa z ksiąg religijnych i pierwotnie odnosiło się do życia duchowego⁵². Współcześnie termin ten jest szczególnie popularny wśród wyznawców liberalnego judaizmu, a jego eksplikacja przybiera bardzo zróżnicowane formy – hasło stało się synonimem każdej aktywności człowieka, której celem jest pozytywna zmiana, ze szczególnym uwzględnieniem działania wspólnotowego, wykraczającego poza indywidualne potrzeby⁵³. Działania Polaków i Polek jak najbardziej wpisują się w rozumienie „naprawiania świata” oraz w żydowskie etyczne pouczenie z Miszny⁵⁴: „Mów mało i czyń dużo, a każdego człowieka przyjmij z życzliwością”⁵⁵.

⁵¹ Por. A. CUDOWSKA. *Trajektorie osławiania obcości* s. 15-16.

⁵² Hebr. תיקון עולם /tikun olam – ortodoksyjny przedstawiciel Instytutu Studiów Żydowskich PARDES Levi Cooper źródła słowa *tikun* poszukuje w biblijnej Księdze Koheleta (1,15), gdzie hebrajskie *t-k-n* pojawia się w sensie porządkowania, naprawiania, kształtowania. W późniejszej tradycji *tikun* zostawało przekształcane i używane w wielu kontekstach. Między innymi w ten sposób określano przygotowywanie znaczących wydarzeń, komponowanie liturgii, poprawianie tekstów liturgicznych czy dokonywanie przeliczeń niezbędnych przy tworzeniu kalendarza żydowskiego. Por. L. COOPER. *The Assimilation of Tikkun Olam*. „Jewish Political Studies Review” 25:2014 nr 34 s. 1-32. <<https://www.bjpa.org/content/upload/bjpa/coop/Cooper%20Assimilation%20of%20Tikkun%20Olam.pdf>> [dostęp: 9.04.2023].

⁵³ Rabin Lawrence Troster zwraca uwagę, że według współczesnej teologii żydowskiej, koncentrującej się na sprawiedliwości społecznej, w procesie naprawiania świata większą rolę odgrywa ludzka wola niż boskie działanie. Por. L. TROSTER. *Tikkun Olam and Environmental Restoration: A Jewish Eco-Theology of Redemption*. „Eco-Judaism. Jewish Education News” 2008 s. 1-6. <<https://www.bjpa.org/content/upload/bjpa/tikk/Tikkun%20Olam%20and%20Environmental%20Restoration.pdf>> [dostęp: 9.04.2023].

⁵⁴ Miszna jest najstarszą częścią Talmudu i stanowi ustne uzupełnienie Tory. P. Śpiewak mówi: „To wyjątkowe dzieło wchodzące w skład Talmudu: nie ma w nim spisanych i dyskutowanych praw, są tylko życiowe maksymy. Słowo *Avot* oznacza «ojcowie» i wskazuje na to, że wszystkie nakazy zostały wywiedzione z Tory i z mądrości starożytnych rabinów. Odnosi nas do duchowych ojców judaizmu, których współcześni czują się dziedzicami. Traktat zapewne skodyfikowany został w III wieku wspólnej ery, a w XII wieku wszedł do liturgii” (P. ŚPIEWAK. *Traktat «Pirke Awot» – Sentencje Ojców – jest zbiorem etycznych pouczeń*. „Tygodnik Powszechny” 18.10.2011. <<https://www.tygodnikpowszechny.pl/sentencje-ojcow-wstep-140911>> [dostęp: 9.04.2023].

⁵⁵ *Pirkei Avot (Sentencje Ojców)* 1, 15. <https://www.sefaria.org/Pirkei_Avot.1.15?lang=bi&wth=all&lang2=en> [dostęp: 9.04.2023].

BIBLIOGRAFIA

- BUBER M.: *Ja i Ty: wybór pism filozoficznych*. Warszawa 1992.
- COOPER L.: *The Assimilation of Tikkun Olam*. „Jewish Political Studies Review” 25:2014 nr 34 s. 1-32. <<https://www.bjpa.org/content/upload/bjpa/coop/Cooper%20Assimilation%20of%20Tikkun%20Olam.pdf>> [dostęp: 9.04.2023].
- CUDOWSKA A.: *Trajektorie osławiania obcości – od Obcego do Innego*. „Horyzonty Wychowania” 61:2023 nr 22.
- DERRIDA J.: *Hostipitality*. „Angelaki. Journal of the Theoretical Humanities” 5:2000 nr 3 s. 3-18. <<https://doi.org/10.1080/09697250020034706>>.
- HAJDUK R.: *Terapeutyczna rola benignitas pastoralis*. „Polonia Sacra” 25:2021 nr 1 (63) s. 55-75.
- Handbook for teachers. Teaching European Values*. 2020. <<file:///Volumes/Seagate%20Expansion%20Drive/SZKOLENIA/2023/TEA/Handbook-for-Teachers-Teaching-European-Values-fchhte.pdf>>.
- HOFSTEDE G., HOFSTEDE G.J., MINKOV M.: *Kultury i organizacje*. Warszawa 2011.
- Jak wesprzeć i pracować z dzieckiem po traumie wojennej*. <<https://humandoc.pl/wp-content/uploads/2022/07/Brief-UA-SK.pdf>> [dostęp: 18.01.2023].
- KAMPKA F.: *Nauka gościnności jako osławianie obcego*. „Horyzonty Wychowania” 61:2023 nr 22. <<https://horyzontywychowania.ignatianum.edu.pl/HW/article/view/2356/2203>>.
- KORCZAK J.: *Król Maciuś Pierwszy*. Warszawa 1923. <<https://wolnelektury.pl/media/book/pdf/krol-macius-pierwszy.pdf>>.
- LACHOWICZ B.: *Asystent międzykulturowy – nowe rozwiązania starych problemów. Przykład z Coniewa*. W: *Innowacyjne rozwiązania w pracy z dziećmi cudzoziemskimi w systemie edukacji. Przykłady praktyczne*. Red. N. Kłorek, K. Kubin. Warszawa 2012.
- ŁEPKOWSKI P.: *Si vis pacem, para bellum*. <<https://www.rp.pl/historia/art38016601-pawel-lepkowski-si-vis-pacem-para-bellum>> [dostęp: 23.02.2023].
- MALL R.A.: *Intercultural Philosophy: A Conceptual Clarification*. „Journal of World Philosophies” 1:2014. <<https://scholarworks.iu.edu/iupjournals/index.php/confluence/article/view/514>>.
- Materiały edukacyjne/навчальні матеріали*. <<https://pwpp.uksw.edu.pl/materiały-edukacyjne/>> [dostęp: 16.01.2023].
- PALUCH M.: *Kompetencje głębokie – doświadczenie zreflektowania się*. W: *Wsparcie psychologiczno-pedagogiczne w polskiej szkole w sytuacji pandemii i postpandemii. Od wsparcia on-line po zmiany off-line*. Red. K. Kuracki, Ż. Tempczyk-Nagórka. Toruń 2022.
- PALUCH M.: *Lekcje pokoju w czasie (po)wojennym*. Kraków 2022. <<https://pwpp.uksw.edu.pl/wp-content/uploads/2022/12/Lekcje-pokoju-w-czasie-powojennym.pdf>> [dostęp: 16.01.2023].
- PASTERNAK-KOBYŁECKA E.: *Wspieranie rozwoju kompetencji aksjologicznych uczniów gimnazjum jako jedno z podstawowych zadań nauczycieli współczesnej szkoły*. W: *Nauczyciel. Przestrzeń. Czas. Szkoła*. Red. M. Kabat, E. Pasterniak-Kobyłecka. Zielona Góra 2018.
- Pirkei Avot (Sentencje Ojców)*. <https://www.sefaria.org/Pirkei_Avot.1.15?lang=bi&with=all&lang2=en> [dostęp: 9.04.2023].

- PODLESKA K.: *Poradnik dla osób goszczących uchodźców z Ukrainy*. <<https://humandoc.pl/wp-content/uploads/2022/03/PORADNIK-DLA-OS%C3%93B-GOSZCZ%C4%84CYCH-UCHOD%C5%B9C%C3%93W-Z-UKRAINY-1.pdf>> [dostęp: 18.01.2023].
- Poradnik: „Jak rozmawiać o wojnie w Ukrainie w szkole?”*. <<https://znp.edu.pl/poradnik-jak-rozmawiac-o-wojnie-w-ukrainie-w-szkole/>> [dostęp: 27.03.2023].
- Program wsparcia psychologiczno-pedagogicznego dla uczniów i nauczycieli*. <<https://pwpp.uksw.edu.pl/o-programie/>> [dostęp: 16.01.2023].
- Razem w klasie. Dzieci z Ukrainy w polskich szkołach. Raport z badania*. <<https://www.szko-lazklasa.org.pl/materialy/razem-w-klasie-dzieci-z-ukrainy-w-polskich-szkolach/>> [dostęp: 18.01.2023].
- Szkoła zróżnicowana kulturowo. Wyzwania i potrzeby związane z napływem uczniów z Ukrainy*. <https://ceo.org.pl/wp-content/uploads/2022/09/CEO_Szko-la-z-roznicowa-na-kulturowo_raport_sierpien22.pdf> [dostęp: 16.01.2023].
- ŚPIEWAK P.: *Traktat «Pirke Awot» – Sentencje Ojców – jest zbiorem etycznych pouczeń*. „Tygodnik Powszechny” 18.10.2011. <<https://www.tygodnikpowszechny.pl/sentencje-ojcow-wstep-140911>> [dostęp: 9.04.2023].
- TOLKIEN J.R.R.: *Hobbit, czyli tam i z powrotem*. Warszawa 1997.
- TROSTER L.: *Tikkun Olam and Environmental Restoration: A Jewish Eco-Theology of Redemption*. „Eco-Judaism. Jewish Education News” 2008 s. 1-6. <<https://www.bjpa.org/content/upload/bjpa/tikk/Tikkun%20Olam%20and%20Environmental%20Restoration.pdf>> [dostęp: 9.04.2023].
- Uczeń z doświadczeniem migracyjnym*. <<https://odnpoznan.pl/kalendarz/szkolenia/dla-nauczycieli-2/uczen-z-doswiadczeniem-migracyjnym>> [dostęp: 20.01.2023].
- Uczniowie uchodźcy z Ukrainy w podziale na typy szkół, klasy i powiaty – stan na 03.04.2023*. <https://dane.gov.pl/pl/dataset/27111/resource/46697/table?page=1&per_page=20&q=&sort=>>.
- Ukraińscy uczniowie w naszej klasie – poradnik dla nauczycieli*. <<https://szko-laedukacji.pl/ukrainscy-uczniowie/>> [dostęp: 22.03.2023].
- W stronę integracji uczniów polskich i ukraińskich. Pakiet metodyczny*. Red. A. Młynarczuk-Sokołowska. <<http://www.otwartaedukacja.org.pl/wp-content/uploads/2022/11/A.-Mlynarczuk-Sokolowska-red.-W-strone-integracji-uczniow-polskich-i-ukrainskich.pdf>> [dostęp: 18.01.2023].
- WALDENFELS B.: *Flüchtlinge als Gäste in Not*. „Deutsche Zeitschrift für Philosophie” 65:89-105. <<https://doi.org/10.1515/dzph-2017-0007>>.
- WALDENFELS B.: *Mysleć obce*. „Etyka” 58:2019 nr 1. <<https://doi.org/10.14394/etyka.1250>>.
- WOJNAR I.: *Humanistyczne przesłanki niepokoju*. Warszawa 2016.

Streszczenie: Data 24 lutego 2022 r. staje się ważną cezurą w myśleniu o gotowości Polaków do zmiany postępowania w stosunku do „innego” i rozwijania hermeneutyki analogicznej. Polska szkoła została postawiona przed wyzwaniem zmiany paradygmatu nauczania i uczenia się w klasach, w których pojawili się uczniowie z zupełnie innej rzeczywistości edukacyjnej, w większości niemówiący po polsku, trochę rozumiejący proste komunikaty i mający już (niektórzy) swoją rodzinę w Polsce. Nauczyciele z ogromnym przejęciem,

w atmosferze życzliwości witali każdego dnia w swoim zespole nowych uczniów z doświadczeniem migracyjnym z Ukrainy. Tekst próbuje spojrzeć na miniony rok z perspektywy pragmatyzmu dydaktycznego w kontekście filozofii dialogu oraz refleksji nad gościnnością i otwartością Polaków i Polek. Punktem wyjścia do rozważań jest powieść J.R.R. Tolkiena *Hobbit, czyli tam i z powrotem*, odczytana w sposób paraboliczny, a główny bohater Gandalf staje się metonimią przewodnika – nauczyciela, który zamiast czarodziejskiej różdżki używa smartfona.

Słowa kluczowe: inny, hermeneutyka analogiczna, studenci z doświadczeniem migracyjnym z Ukrainy, filozofia dialogu, gościnność, życzliwość, pokój, nauczyciel, szkoła.